

Egyház és anyagiak

Aligha van olyan lelkipásztor, akit már zsenge teológus-diákkorában ne figyelmeztettek volna idősebb, tapasztaltabb lelkész kollégák, hogy a pénz, az anyagiak a lelkési szolgálat legkényesebb pontja. A sokak által ismert intellem valahogy így hangzik: „*Vigyázz, a gyülekezet az anyagiakra a legérzékenyebb! Mindent hajlandók elnézni a lelkésznek, csak a gyanús üzelmeket nem!*” Ez a sok cinizmust és beletörődést is tartalmazó megállapítás csak halvány sugarat vet a valóságra. Krisztus testében, az Anyaszentegyházban (és persze nemcsak ott), talán valóban semmi sem okozott több gondot, kísértést, viszályt, ellenségeskedést, széthúzást, mint az anyagiak, a pénz, valamint a gyülekezeti és a lelkipásztori jövedelmek közötti különbségek. Holott: az anyagiak áldást kellene hogy jelentsenek. Sok mai lelkipásztorra, a saját egzisztenciális kérdésein túl, semmi sem nehezedik nyomasztóbban, mint az egyre inkább elszegényedő egyháztágjainak látványa, az, hogy vannak idős emberek, akik több évtizedes munka után megalázóan kis nyugdíjat kapnak, hogy egyre több az olyan fiatal, akinek munkahely és biztos, tisztességes fizetés kellene, hogy itthon tudjanak megélni, hogy ne kényszerüljenek rabszolgasorsra Spanyolországban vagy Olaszországban. Akinek nemcsak az evangélium kenyerére van szükségük, hanem a kenyér evangéliumára is.

Több mint két ezredéves kihívás ez. Hitünk egyik legkomolyabb próbaköve éppen az anyagiakhoz és a pénzhez fűződő viszonyunk. Jézus nekünk szegezi a kérdést: „Ha tehát a hamis mammonon nem voltatok hűek, ki bízza rátok az igazit?” (Lk 16,11) Néhány vázlatos, de mégis jellemező pillanatképben vizsgálva meg az egyháznak a történelem során az anyagiakhoz való viszonyát, próbáljunk a mára, és a jövőre nézve is, érvényes következtetéseket levonni.

Anyagiak az Ószövetségben

Az Ószövetségben az anyagi jólét, gyarapodás, a hosszú élet Isten szeretetének a jele. Isten gazdaggá teszi választottait: Ábrahámot, Izsákot, Jákóbot. Az Ószövetség szívesen emlegeti Izrael történelmi személyiségeinek gazdagságát: a Jóbét, Dávidét, Jósafátét, Ezékiásét. A legrégebbi ószövetségi iratok szerint Isten parancsainak a betartása szinte automatikusan vonja maga után az anyagi gyarapodást (5Móz 28). „A zsidó vallás a földi élet vallása. Amit tesznek, azért teszik, hogy itt a földön jól és szépen éljenek. Élvezni akarják az életet a törvény adta lehetőségek között. A keresztyénséggel ellentétben, a zsidóság nem termelt ki olyan irányzatokat, mint amilyenek a keresztyén kolduló rendek voltak. Talán egyetlen ellenpélda van: az esszénusok szektája, akik Qumránban és annak környékén majdhogynem szerzetesi életet éltek. De ez a szekta széles körben sohasem terjedt el, mert a zsidóság nem a lemondás népe. Persze voltak a zsidóság

történetében olyan korszakok, amikor a zsidóknak sok mindenről le kellett mondanuk, de különbséget kell tennünk az önként vállalt lemondás és a kikényszerített lemondás között.”¹

Természetesen ez nem azt jelenti, hogy az Ószövetség szerint a gazdagság a legfőbb jó lenne. Értékesebbnek tartja például a *lélek békéjét* (Péld 15,16), a *jó hírnevet* (22,1), *igazságosságot* (16,8). Figyelmeztet az Ószövetség a gazdagság korlátjaira is: vannak dolgok, amelyek nem vásárolhatók meg, nem mentesítenek a haláltól (Zsolt 49,8). A gazdagságnál mindig többre értékelni a *bölcsességet*, amelynek forrása Isten – ez az, ami minden fáradságot megér (Péld 2,4; 3,15; 8,11).

Megszólal az Ószövetségben teljesen disszonáns hang is. Jellegzetesen Krisztus előtti rezignáltság csendül meg a Prédikátor 3,12-ben: „Rájöttem, hogy nincs jobb dolog, mint ha örül az ember, és a maga javára törekszik egész életében.” De ez *nem* az Ószövetség alaphangja, és csak az egész szöveg összefüggésében értelmezhető.

Egyház és anyagiak a korai keresztyénségben

Látszólag éles ellentét van az ószövetségi és a Jézus által meghirdetett életforma között. Amikor Jézus kinyilatkoztatja a mennyek országának kincsét, olyan végtelen gazdagságról beszél, amelyért érdemes az embernek minden vagyonát feláldoznia. Ezért Jézus követői a vagyonukról való *lemondással* kezdik új életformájukat. Az egyszerű, szegény halászok és a minden biztonnal gazdag vámszedők mindenüket hátrahagyva követték őt (Mt 4,18–22). Tudunk olyan esetről, amikor valaki azért *nem* lett Jézus tanítványa, mert Jézus azt kérte tőle, hogy *vagyonáról lemondva* kövesse őt (Mk 10,17–22). Éppen ezért sokkal nagyobb áldozathozatalt kell látnunk abban, ahogy a gazdag vámszedő Lévi lett Jézus követője, mint ahogy Simon, a szegény halász. Mindkettő mindenéről lemondott ahhoz, hogy Jézust követhesse, de vajon miről nehezebb lemondani: egy szakadt halászhálóról, vagy egy mesés vagyonról? Ezen felül, Simon Péter bármikor visszatérhetett a halászhoz – mint ahogy átmenetileg vissza is tért nagypéntek után, viszont egy állami alkalmazottnak semmi esélye sem volt arra, hogy „kiugrása” után újra alkalmazni fogják. De éppen ez a bátor lemondás igazolja azt, hogy Jézus ebben az összefüggésben sem nem törli el az Ószövetség ígéreteit, hanem beteljesíti azokat: most ragyog fel igazán annak igazsága, hogy *Isten gazdaggá teszi választottait*.

Ennek az első tanítványi közösségnek nem sok vagyona lehetett. Persze, ebből még nem következik egyenesen az, hogy Jézus tanítványi közösségének *semmilyen* vagyona nem volt. Az evangéliumok tudósítanak arról, hogy ennek a kö-

---

¹ Hankiss Elemér: *Beszélgetések életről és halálról*. Helikon Kiadó, Budapest 2000. 163. A kötetben található beszélgetés-sorozat a Magyar Televízió Tudósklub című műsorában hangzott el 1999-ben. Az idézett rész Fröhlich Róbert teológus, a Dohány utcai zsinagóga főrabijának egyik hozzászólásából való.

zösségnek pénztárosa is volt – igaz, a pénztáros árulta el őt (Jn 12,4–6), mintegy jelezve, hogy az anyagiasságban igen nagy a kísértés Jézus elárulására. Amikor pedig az ősegyházról azt olvassuk, hogy „mindenük köz vala” (ApCsel 2,44), akkor nyilván valamilyen szerény, de egyre gyarapodó közvagyonra kell gondolnunk. Amint kezdenek kialakulni az egyházban a tisztségek és kezdenek körvonalazódni a tennivalók, anyagiakra is szükség van. De újabb figyelmeztető jel Ananiás és Szafira esete: a vagyonban ott rejtőzik a kapzsiság kísértése és a nagy-lelkűség álarca mögé rejtőző zsugoriság (ApCsel 5,1–11). Nem meglepő tehát, ha az ókeresztény egyházban az üldözések elmúltával éppen egy, az *anyagihoz* kötődő kérdést kellett tisztázni, azt, hogy mit kell tenni azokkal, akik hittagadókká váltak. A tapasztalat azt mutatta, hogy a gazdagok különösen könnyen váltak hittagadókká, könnyen kerültek ki a hit nyílt megvallásával járó veszélyt megvesztegetéssel, ami sokak szemében kétségessé tette, hogy érdemes-e gazdagokat felvenni az egyház sorába. A kereszténység hajnalán tisztázni kellett azt, hogy *a gazdagság és kereszténység nem zárják-e ki egymást.*²

Egyház és anyagiak a középkorban

Ha most egy nagyot ugrunk az időben, máris ott vagyunk a középkorban, amelyben egy hatalmas, gazdag egyház uralkodik a lelkek felett. Mesés kincsek folynak be az egyházi pénztárakba, a pompa hivalkodóvá válik, annyira, hogy az ateista államban állandó vesszőparipája lett a kommunista ideológusoknak, hogy a renyhe papok a nép vérén híztak meg. Ezek a kritikai hangok szándékosan elhallgatták az a tényt, hogy pontosan ez a gazdag egyház hozta létre az első ispotályokat, egyetemeket, és hogy ez a gazdag egyház sok csodálatos műalkotásnak volt a mecénása. Másfelől igaz az is, hogy a csupán külső pompában rejlt veszélyt már akkor is pontosan érzékelték. Megjelentek azok a teológiai irányzatok, amelyek a *krisztusi szegénységet* hirdették. Assisi Ferenc (1182–1226) lemond vagyonáról, majd bűnbánatot és szegénységet hirdetve bejárja az országot. Sokan csatlakoznak hozzá, és megalakul egy új, szegénységet hirdető szerzetesrend.

Könczy Elemér karikatúrája

² Vanyó László: *Az ókeresztény egyház és irodalma*. Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1988. 54–55.

Ez a szerzetesi közösség azonban nem aratott osztatlan lelkesedést a magasabb egyházi körökben. Az egyház gazdagságát védők szerint a kérdés nem az, hogy Krisztus szegény volt-e vagy gazdag, hogy az apostoloknak volt-e vagyona, vagy sem, hanem inkább az, hogy szabad-e szegény legyen az Egyház, amikor az ő feladata az, hogy *Isten végtelen gazdagságát jelenítse meg itt, ebben a világban!* A hivatalos egyház óvatosságát ebben a kérdésben jelzi az, hogy III. Ince pápa csak szóban erősítette meg a rendet, és a lateráni zsinat (1215) is csak szóbeli határozattal nyilatkozott mellette. Viszont meghökkentően keményen foglalt ellenük állást XXII. János pápa (1316–1334), aki célul tűzte ki, hogy kigyomlálja az egyházból azokat a nézeteket, amelyek szerint Krisztusnak és az apostoloknak semmiféle egyéni, vagy közös vagyonuk nem volt. Eretnekségnek kiáltotta ki ezt a tant, minek következtében számos ferences szerzetes máglyán lelte halálát.³ A szegénységet hirdetők iránti gyűlöletből indítva, rávette a domonkosokat, hogy királyi koronás, bíbor tunikás pompázatos lábbelibe bújtatott Krisztus-szobrokat faragjanak. Ebből a korból származnak azok a feszületek, amelyekhez Jézusnak csak a fél keze van hozzászögezve, s a másik egy övére akasztott erszényen nyugszik, jeleként, hogy az Úr vallási célokra megengedi a pénz használatát.⁴

De túlkapások voltak a másik oldalon is. A krisztusi szegénységet valló nézetnek igen hamar olyan szélsőséges oldalhajtásai nőttek ki, amelyek szerint a gazdagokat ki kell irtani a földről. Az általuk véghezvitt esztelen öldöklés igazolta: a szegénység sem biztosíték a büntetlen életre. A szegénységben pontosan úgy benne rejlik a gonosztetre való készség, mint a gazdagságban és a pénzsóvárságban. Igaz, azok a szerzetesek, akik lemészárolták gazdag rendtársaikat, nem tekintették bűnnek gyilkosságaikat: ideológiailag igazolni próbálták magukat.

Egyház és anyagiak a korai protestantizmusban

A reformáció előestéjén még ennél is visszataszítóbb a helyzet. Ekkorra már a bűnbocsánatot is pénzért árulják. Megérett az egyház egy alapos tisztogatásra. Az evangélium frissítő szele fúj végig Európán. A dolgok a helyükre kerülnek. Nem érdem és nem bűn a gazdagság, de nem érdem a szegénység sem; az üdvösségnek nem feltétele a világmegvetés. Imádságunkban Istentől kérhetünk mindent, amire testünknek-lelkünknek szüksége van.⁵ A jót sem érdemszerzés céljából, hanem Isten iránti hálából cselekedjük,⁶ aki sok javával megáldott minket,⁷ ezért „Minden sorsban, amelybe tett / Isten keze bennünket, / Megelégedéssel lehet / Folytatni életünket...”⁸

³ Eco, Umberto: *A rózsá neve*. Európa Könyvkiadó, Budapest 1998. 64–65.

⁴ Uo. 346.

⁵ Heidelbergi Káté 118. kérdés–felelet.

⁶ Heidelbergi Káté 86. kérdés–felelet.

⁷ Vö. Erdélyi Református Énekeskönyv 242,3.

⁸ Erdélyi Református Énekeskönyv 51,4.

Erre a hitre a mi népünknek annál inkább is szüksége volt, mert a reformáció elterjedése egybeesett a magyar nép legínségesebb korszakával. A mohácsi csata (1526) és a nagyváradi szerződés (1538), mely három részre osztotta Magyarországot, volt a nyitánya ennek a nélkülözésekkel teli korszaknak. Éppen ezért feltűnő, hogy az itthoni nyomor ellenére a nyugati testvéregyházaktól nem anyagi segítséget, hanem lelki erősítést kértek azok, akik felelősséget éreztek népük sorsáért. 1551-ben Fejérthóy János például Bullinger Henrikhez küldött levelében nem arany vagy ezüst gyűjtését kéri, hanem egy olyan vigasztaló iratot, amely irányadó lehet a török veszedelem és a vallási elnyomás alatt sínylődő magyar reformátusok számára.

Nálunk, magyar protestánsoknál egyházi vagyonról nincs határozott tudomásunk egészen Geleji Katona István (1589–1649) püspökké választásáig (1633), bár ilyenek előbb is kellett lennie. Nyilvánvaló, hogy voltak az egyháznak köz-szükségelei, de hogy miből fedezték azokat, arról a rendelkezésünkre álló források hallgatnak. Vélhetőleg a válóperek díjaiból és collectákból folyt be némi pénz. Az első nagyobb összeg, amely a generális eklézsia, illetőleg a püspök kezébe került, Bethlen Gábornak a gyulafehérvári kollégium építésére hagyott 6000 forintnyi és a kollégium fenntartására rendelt 20 000 forintnyi hagyatéka volt.

Az 1658–1660-as évek török-tatár pusztítása ismét nagy érvágás volt az egyházi vagyonra nézve is, vagy közvetlenül, vagy pedig úgy, hogy az adósok mentek teljesen tönkre. Bod Péter szerint az egyházi vagyon egy részét ebben az időben maguk a fejedelmek ragadták el.¹⁰ Ezeket a körülményeket ismerve, jobban megértjük, hogy a protestáns ortodoxia korában miért vették olyan komolyan, hogy a lelkész az evangéliumból éljen és ne másból. A Geleji kánonok (1649) határozottan megtiltják, hogy a lelkésznek más foglalkozása is legyen a lelkészi hivatása mellett. De megtiltják többek között azt is, hogy a lelkészek parókát viseljenek – amit akár a felesleges flancolás, az anyagi jólét izléstelen lobogtatásának tilalmaként is fel lehet fogni. De ezek a törvények a sorok között arról árulkodnak, hogy milyen mély különbségek voltak már akkor a lelkészi jövedelmek között.

A megoldás: akikre nem volt méltó a világ

Már Geleji korából az egyháznak több olyan költségéről tudunk, amelyek arra utalnak, hogy egyesek adakoztak közegeházi célokra. Ezeket az adományokat, hagyatékokat Geleji „rendes utakon és módokon szaporítgatott; hol Velencébe, Bécsbe, Lengyelországba kereskedő társaságnak s hol másoknak adta ki” – írja Bod Péter.¹¹ Ebben a korban már a közegeház is küld alumnusokat külföldre, aki-

⁹ Erich Bryner – Emidio Campi: *Heinrich Bullingers Sendeschreiben an die ungarischen Kirchen und Pastoren*. Universität Zürich 1997. 9–10.

¹⁰ Pokoly József: *Az Erdélyi Református Egyház története*. IV. k. Budapest 1905. 215.

¹¹ Bod Péter: *Szent Polikárposz*.

ket ő maga lát el költséggel.¹² Bizony ez akkoriban sem jelentett csekély összeget!

Ezek a Geleji korában feljegyzett adományok jelei annak a korszaknak, amelyről ma is csak fejet hajtva beszélhetünk. Sokat emlegetett nagy patrónusaink korszaka ez, akikről Bíró József így ír: „Ha volt arisztokrácia, amely a noblesse oblige szellemét lényé mélyéig átérezte s népe műveltségnek magasra emelését legbensőbb szívügyének tartotta, úgy az erdélyi főnemesi társadalom volt az mindenkoron. Alig volt Erdély utolsó négy évszázadában művész, író, tudós, nemzetnevelő, orvos, hitszónok, ki ne köszönhetett volna valamit, vagy annyi mindent, a vezető társadalmi réteg tagjainak.”¹³

Régi nagy patrónusaink is gondoskodtak arról, hogy a lelkészek a *lelkészi* munkából éljenek, *élhessenek* (!) meg, és ne kényszerüljenek arra, hogy szétforgácsolódjanak más elfoglaltságokon – például gazdasági ügyeken. Az olthévízi eklézsia története jól példázza a változó világ kihívásait, és az arra adható lehetséges válaszokat.

Az 1700-as évek elején, amikor az olthévízi református gyülekezet is megszületett, még létezett az ún. *Pia Fundatio*, egy olyan pénzalap, amely biztos megélhetést nyújtott a kisebb gyülekezetekben szolgáló lelkészeknek is. Így történhetett, hogy a kicsiny, néhány tucatnyi lelket számláló hévízi gyülekezetbe is szívesen ment bárki, és így sikerült mindig jól felkészült lelkészekkel betölteni a hévízi református lelkészi állást. Persze ez nem azt jelenti, hogy a lelkészek nem foglalkozhattak gazdasági dolgokkal *is*. Nyilván senki nem tiltotta, és nem számított megbotránkoztatónak, ha valaki állattartással vagy borászattal egészítette ki jövedelmét, de igen nagy a különbség a *lehetőség* és a *kényszer* között. Nagy a különbség a szőlészettel *is* foglalkozó Bod Péter, és azon kései, *magyarigeni* utóda között, aki 20 éven keresztül egyáltalán nem kapott fizetést, és így arra *kényszerült*, hogy – a román lakosság nagy megbotránkozására – a falu-

¹² Pokoly József: *i. m.* 213–215.

¹³ Bíró József: *Erdélyi kastélyok*. Budapest 1943. 117.

beliek szőlőjének permetezéséből tartsa fenn magát. És még nagyobb a távolság innen azokig a trágyába elmerült lelkészekig, akik az 1700-as években Hermányi Dienes József, a két világháború között pedig Szabó Dezső élceinek állandó cél-táblái voltak.

Újabb kétségek és újabb lehetőségek a 19. században

A lelkészi és gyülekezeti jövedelmek viszonylatában gyökeres változás akkor következett be, amikor 1809-ben leértékelték a pénzt, és a *Pia Fundatio* pénzalapja egyik napról a másikra elveszett. Ebben a megváltozott helyzetben csak a nagy létszámú, és azon eklézsiák maradtak meg jól jövedelmezőnek, amelyek tekintélyes földtulajdonnal, erdővel, szőlővel rendelkeztek. Mai ésszel mérlegelve különösnek tűnik, hogy Bethlen Kata egyetlen hold földet sem hagyott a hévízi egyházra, s így az egykori nyugodt lelkészi állással kecsegtető Olthévíz Erdély egyik legszegényebb egyházközségévé vált.

Erdély-szerre romlott a helyzet, és nőtt a parókiák közötti jövedelmi különbség az 1848-as forradalmat követően. Amikor Nagy Péter püspökké választása után (1866) bejárta Erdélyt, elszörnyedt a tapasztaltakon. Az akkori 563 parókiából 352-ről állapította meg, hogy még a létminimumot, az évi 300 forint jövedelmet sem tudták biztosítani a lelkészeknek.

A megoldást, úgy tűnik, Szász Domokos püspök találta meg, aki jó érzéssel alapította meg a *körlelkészségeket*. Szórványközpontokat alakított ki, az ide helyezett lelkészeknek 800 forintnyi fizetést állapított meg akkor, amikor még mindig 300 forint volt a minimálbér. Kiváló, lehetőleg fiatal lelkészekkel töltötte be ezeket a helyeket. Fizetésük biztosítása érdekében létrehozta a közalapokat. Jó érzéssel helyezte el a kicsi egyházi tőkét olyan vállalatokban, amelyek a század végén gyors fejlődést ígértek. Így hamarosan megtízszereződött a tőke. Persze ez nem volt kockázatmentes vállalkozás. 1897-ben rossz részvényeket vettek, a tőke 2/3-a elveszett. Ezért a püspököt súlyosan elmarasztalták. Ebbe roppant bele.

Hévíznek akkoriban évi 330 forint jövedelme volt. Hogy megélhessenek, az akkori lelkészek állandó segélykérő levelekkel bombázták az egyházmegyei tanácsot és az igazgatótanácsot, míg egyikük kérte, hogy engedjék meg, hogy megélhetése érdekében még egy állást, a *postamesterit* is betölthesse. Vonakodva bár (Geleji kánonok!), de megengedték neki. Attól kezdve a hévízi lelkészi állás együtt járt a postamesteri teendők ellátásával.

1895-ben aztán olyan új lelkész jött Hévízre, akinek gazdagságáról legendákat mesélnek még ma is. Nyilván nem az eklézsia által biztosított lelkészi jövedelemből gazdagodott meg, hanem abból a lehetőségből, ami a lelkészi állással *járt*. Több tucat juhot, marhát, lovat, bivalyt tartott, és ezekből folyt be a mesés vagyyon.

Az a korszak ez, amikor Szabó Dezső igen keményen beszélt arról, hogy a Teológiának „Nem szabad trágyapapot nevelnie... (olyat), aki csak az anyagba építi magát, reggeltől estig trágyát hord, tehén-fart vakar, szénát kaszál, tyúkok tojó hajlamát kémleli, hasznos irányba tereli bikája fajfenntartó készségeit, ad,

vesz, spórol, megtakarít, gyümölcsöztet. Annyira eltávolodik minden kultúrától és könyvtől, hogy elhomályosul emlékezetében a vita tárgya: a Talpra magyart jelentette ki a Jehova a Sion hegyén és a Bibliát szavalta el Petőfi a Múzeum párkányán, vagy megfordítva? Mikor az Emberfia kiontott vérét, megtöretett testét nyújtja a lélekben szomjas hívőnek, azt merlegeli magában, hogy a zsidó vagy a szövetkezet fog többet adni a hízójáért?”¹⁴

Mai viszonyok

A múlt század ötvenes éveig, az országos kollektivizálásig, még léteztek az egyházi földek és erdők, amelyek jelentősen hozzájárultak a gyülekezeti terhek hordozásához. Ettől kezdve azonban teljesen az „élő tőkére”, vagyis a gyülekezetek áldozatkészségére támaszkodik az egyház. Ez aztán éles különbségekhez vezetett. A nagy gyülekezetek lelkészei elvileg sokkal nagyobb jövedelemhez juthattak, egyszerűen azért, mert többen fizették a kepét, többen fizettek rendkívüli adományokat. A kis gyülekezetekre viszont – mind a mai napig – aránytalanul nagyobb teher jut.¹⁵ Kialakultak a büntető helynek számító egyházközségek, amelyekben a lelkész magára maradt anyagi gondjaival. A falusi pap továbbra is egyszerre lehetett lelki- és tehénpásztor; a Mennyei Gazda hű szolgálja, és földi szőlősgazda is, aki ha jól „forgolódott”, nem panaszkodhatott az anyagiakra. Ezt a lelkész-képet majdnem mindenki el is elfogadta. Aki szólt ellene, nem a szorgalmas munkálkodást ítélte el, hanem azt a lelkületet, ami a gazdasági munkával járt: a földi dolgokban, az önös érdekekben való veszélyes elmerülést.

Ez a hagyományos lelkészi minta mára eltűnőben van ugyan, de itt-ott még mindig él. Helyét mind városban, mind falun felváltotta a „káeftés” és az ócska rongyokkal kereskedő lelkész képe. Amennyire természetes és magától értetődő, sőt esetenként tanácsos volt egykor a tehénpásztor lelkipásztor, éppen annyira természetessé és magától értetődővé, sőt kívánatosná vált az, hogy ma a lelkésznek valamilyen kft.-je legyen, és abból éljen, sőt ha lehet, abból tartsa fenn az egyházközséget is.

Ez az új lelkészi modell a *lehetőségek* és a *szemlélet* megváltozásával, valamint egy bizonyos *kényszerhelyzetből* jelent meg. Úgy tűnik, egyenesen kívánatos, hogy a lelkész ne az egyházfenntartók terhére jusson jövedelméhez: egyrészt azért, mert elszegényedő egyháztagjaink egyre nehezebben tudják hordozni az anyagi terheket, másrészt, mert egyre többen vallják, hogy jobb az egyháztagoktól anyagilag függetlennek lenni.

Ma újra vannak patrónusaink, de ezek már nem itthoni mágnások, hanem külhoni jó szándékú emberek: hollandok, svájciak... Kérdés, hogy meddig számíthatunk a segítségükre. Jó lenne, ha a saját lábunkon is meg tudnánk állni, de támogatókra mindig szükség lesz, különösen a kisebb gyülekezetekben. A támo-

¹⁴ Szabó Dezső: *Az egész látóhatár*. I. k. Püski Kiadó, Budapest 1991. 335.

¹⁵ Tőkés István: *A romániai magyar református egyház élete 1945–1989*. Magyarországi Kutató Intézet, Budapest 1990. 261.

gátás rendszerét át kell gondolni, mert az egyre inkább elnéptelenedő gyülekezetek már valóban nem képesek a lelkészt eltartani. Néhol falvakon már-már elvi-selhetetlenül magas az egyházfenntartói járulék. Szembe kell néznünk azzal is, hogy a ma még nagynak nevezett gyülekezetek holnapra elsorvadhatnak. Jó lenne, ha itthon nőne fel az a vállalkozóréteg, amely úgy, mint az egykori nemesek, szívügyüknek tekintenék az egyházak anyagi támogatását. Új patrónusainknak is köszönhető, hogy ezt a mai korszakot nemcsak az elszegényedés, hanem a meg-hökkentő megvalósítások egész sora jellemzi. Hasonlóan a 18. századhoz, amely-et ugyancsak nélkülözés, nyomor, nincstelenség jellemezett, ma is – mint annak idején – hihetetlen erőfeszítéssel, de fenntartjuk az iskolákat, sőt újakat hozunk létre, könyvtárak létesülnek, templomok s árvaházak, gyülekezeti és öregotthonok épülnek.

Szép új világ?

Ám mindezen pozitívumok mellett, ma egy különös folyamatnak vagyunk a tanúi. Új civilizáció hódítja meg a világot. A televízió, a szappanoperák, az aerobik, a reklámok, a popzene, az élet habzsolásának új civilizációja. Ebben a szép, új világban aztán az embernek mindent megbocsátanak, csak az anyagi siker-telenséget nem. Viszont megbocsátanak mindent annak, akinek pénzügyi sike-rei vannak. A mai sikerrecept így hangzik: Legyél szép, fiatal és gazdag! A szép és gazdag Diana hercegnőnek a világ boldogan megbocsátotta hitvesi hűtlenségét és azt, hogy elhagyta gyermekeit. Halálával a mai napig is foglalkozik a sajtó. Ezzel szemben a nagyjából ugyanakkor elhunyt Teréz anyáról csupán egy-egy rövid hírben emlékeztek meg a médiumok.

Ez a fajta gondolkodásmód az élet minden pórúsába beszivárog. Az egyház-ba is. Ma már ott tartunk, hogy nemcsak laikus, hanem papi körökben is egyene-sen deviánsnak tartják azt, akinek nincsenek pénzügyi sikerei. A csupán „hagyó-mányos” lelkészi munkát végzőket lenézik, és még kisebb az árfolyama azoknak a lelkipásztoroknak, akik a tudományoknak élnek. Még a 90-es évek elején mon-dta egyik – azóta már nyugdíjas – esperesünk: Nincs szükségünk tudós lelkészekre. Ez a kijelentés akár korszakhatár is lehet. Régebb néhány gyülekezetben az első lelkészválasztási szempont az volt, hogy a papnak lehetőleg látszódjék ki a slicce a szószeikből. Ma már van olyan 1100 lelkes gyülekezet, ahol nem kíváncsiak ar-ra, hogy hogyan prédikál lehetséges új lelkészük, ők már helyből „jó üzleti érzék-kel megáldott” papot keresnek. Olyant, aki úgy, mint az előző, a helybeliek meg-terhelése nélkül javítja majd meg a templomot. Lehet, hogy deviánsan hangzik, de akkor is ki kell mondani: jaj annak az 1100 lelkes gyülekezetnek, amelyik nem képes önerőből megjavítani templomát, és amelyik már indulásból úgy gondolko-dik, hogy ez nem is az ő feladata. Presztízskérdéssé vált az építkezés is, és megje-lent az a gondolat, hogy „építőnek” már csak azt a lelkészt nevezik, aki vasba, betonba épít. Szabad együtt örülnünk azokkal, akiknek a munkájában Isten földi jutalmazásának is tanúi lehetünk. De azt sem árt tudatosítani, hogy az egyházat nem a kalmárkodás, nem az üzlet, nem a biznysz, nem a vas és nem a beton tartot-

ta meg, hanem Isten Igéje, és az Ő kegyelme. Egyedül az isteni kegyelemnek köszönhetjük azt, hogy ő *anyagiakban is* megmutatja hozzánk való szeretetét. Az eredményt nem lenne szabad összetévesztenünk a céllal. Másfelől igaz az is, hogy az irigység által gerjesztett indulatok osztják meg a lelkeszi társadalmat. Nincsenek ugyan gyilkosságok, mint a 14. században, ma az irigykedők megelégszenek fűréssal, az anyagilag sikeresebb kolléga befektetésével.

Szemünk láttára ficamodik ki ez a világ. Van valami siralmas abban is, hogy míg üres markunkat nyújtogatjuk a nyugati testvérgyülekezetek felé, ajkunkat biggyesztve beszélünk lelki életükről. Mint akik sosem hallották, hogy gyümölcséről lehet megismerni a fát (Mt 12,33).

És mit hoz(zon) a jövő?

Sok meggyőző eszmefuttatást hallani manapság arról, hogy az európai civilizáció a végét járja.¹⁶ Feltűnően sok ma a hasonlóság a római császárkor első és második századi állapotával. Ma is egy gazdag, a jólét magas fokára eljutott, kiegyensúlyozott civilizációban élünk. Az Európai Uniónak ugyanúgy, mint egykor a Római Birodalomnak még *limese* is van. Ugyanakkor ez a mai kor, mint a Római Birodalom jelzett időszaka, az értékek szétmállásnak a korszaka. Az egyes ember ingoványba került. Ez a rossz hír. A jó hír az, hogy *Jézus Krisztus tegnap és ma és mindörökké ugyanaz*, és, hogy az *Egyház*, azaz *Jézus Krisztus teste*, éppen egy ilyen, bomló világban született meg. Szabad nekünk reménykedni abban, hogy éppen ebben a káoszban fog megújulni az Egyház. Tapasztalatom, hogy minden ember éhes azokra az értékekre, amelyeket, hitem szerint, Jézus Krisztusnál lehet megtalálni. Nem az anyagiak fogják megújítani a keresztyénséget, hanem Isten Igéje és az ő hatalma. Persze az ő eszközei számtalanok, és az anyagiakat is felhasználhatja, sőt fel is használja tervei véghezvitelhez. És felhasználja azokat az embereket, akik sem időt, sem pénzt, sem anyagiakat nem sajnálnak az Ő országának építésében.

Gondoljunk arra, hogy ha ezen a világon valami igazán nagy történt, az mindig szent tékozlásból történt. Valami szent bolondságból. Hogy például voltak emberek, akik hajlanók voltak magukba baktériumokat injekciózni, csak azért, hogy kipróbáljanak egy új gyógyszert. Voltak emberek, mint Assisi Szent Ferenc, akik nemcsak minden vagyonukat osztogatták szét szent tékozlással a szegények között, hanem egész életüket másokra áldozták Isten szolgálatában, magukra mit sem gondolva. Assisi Ferencnek köszönhető, hogy a középkori, már-már elsekélyesedő egyház újraéled. Valami szent, bolond tékozlással oda tudta dobni az életét Jézus Krisztusnak, és ezeket tudott rávenni követésére.

Vagy gondoljunk például Albert Schweitzerre! Mennyire értetlenül szemléltek kortársai, hogy a világhírű orgonaművész meglett felnőttként beiratkozik az

---

¹⁶ Lásd pl. Ortega Y Gasset, Huizinga, Rene Guenon, Emil Cioran, Megyesy Jenő e tárgyú írásait.

orvosi egyetemre, hogy aztán végleg eltemetkezzék Lambarénében, hogy ott gyógyítsa a feketéket.¹⁷

Ma is ebből élünk! Abból, hogy voltak és vannak olyan pásztorok és egyháztagok, patrónusok, külföldi adakozók, akik képesek olyan önzetlenül szeretni, cselekedni, tenni, adakozni, hogy bolondnak nézik érte.

Nem szabad lebecsülnünk Isten Igéjének mozgósító erejét! Gondoljunk például arra, hogy Nagy Péter püspök Zilahon elmondott igehirdetése után 1000 forintot találtak a perselyben, ékszerekkel együtt. Vannak ugyan ma is közömböségek és elalvások (voltak ilyenek az ősegyházban is), de éppen olyan kétségtelen az is, hogy az áldozathozatalnak csaknem páratlan példáival is találkozhatunk.¹⁸ Ezen túlmenően, ha igaz az, hogy a Nyugat 30–50–100 évvel jár előttünk, akkor ebben is találok valami biztatót. Nálunk, év elején, ha a lelkész arról beszél, hogy az egyház fenntartása érdekében meg kell emelni a fenntartói járulékot, akkor biztos van egy-két presbiter és egy tucat egyháztag, aki felhördül. Ezzel szemben Nyugaton – mondjuk Svájcban – már így teszik fel a kérdést: Lássuk, mit tehetünk, hogy az idén jobban menjenek a dolgok? Remélhetjük, hogy nálunk is megváltozik a tehetősebb és nagyobb gyülekezetek gondolkodása: hogy a sokszor lemosolygott nyugatiaktól átveszik a kisebb gyülekezetek megsegítésének rendszerét. Igaz az is, hogy még mindig hiányzik egy jó kultusztörvény, de az egymáson való segítséget meg kell tudnunk oldani állami patronátus nélkül is.

Mit tehetünk anyagi szempontból a magunk és mások gyülekezetéért? A mi Urunk az ötezrek megvendéglésében példát mutatott arra, hogy miként kell ezt elkezdni. Egy egyszerű mozdulat szükséges: az Ő kezébe kell letenni, és hagyni, hogy ő rendelkezék anyagi ügyeink fölött. Ha az ő Lelke oszt, akkor nem károsodik meg senki, jóllakhat mindenki. Ha a korabeli Palesztina lakosságának lehetséges létszámát tekintem, akkor az gyakorlatilag azt jelentette, hogy minden gyülekezetben kellett lennie egy olyanak, aki személyesen részesült a megszorított kenyerek csodájából. Hiszem azt is, hogy akkor a vendégség után azért maradt meg csak 12 tele kosár, mert üres kosár nem volt több, és nem azért, mert öt kenyeret, és két halat kellett szétosztani. Ha 24 üres kosár lett volna, mind a 24 megtelt volna. De nekünk a 12 is jelkép. A teljességet jelképezi. Senki nem maradhat étlen és megrövidítve ott, ahol Jézus Lelke oszt.

Ám ezzel a munkával nem lehet késlekedni. Jézus egy különös példázatban int erre, abban, amelyet a hamis sáfárról mondott (Lk 16,1–12), s arról beszél, hogy világ fiai sokszor ügyesebbek, mint mi. Gyorsabban reagálnak a változó körülményekre. A világ fiai felismerik a kínálkozó lehetőségeket, és ki is használják azokat. Az egyházban is megvoltak és megvannak azok, akik ilyen szempontból is nagyot alkottak. Gondoljunk Geleji Katona István, vagy Szász Domokos püspökökre, akik úgy tudtak sáfárkodni a rájuk bízottakkal, hogy abból a *közegyház*, és nem csak egy szűk gyülekezeti közösség gyarapodott. Az alapelv az, hogy

¹⁷ Gyökössy Endre: *Homo Chistianus*. Szent Gellért Kiadó és Nyomda. 71–72.

¹⁸ Tókécs István: *i. m. i. h.*

időnk, tehetségünk, karizmánk, pénzünk Isten tulajdona, és ezekért a ránk bízott kincsekért felelősek vagyunk. Nemcsak a gyülekezet és a világi törvények előtt kell felelnünk az esetleges tékozlásáért, hanem mennyei Atyánk előtt is, aki tud elásott, másoktól megtagadott talentumainkról is. És ha mi is így sáfarkodunk és mi is így osztunk, akkor lehet, hogy Pál szavai ránk is érvényesek lesznek: *Ti vagytok az én örömöm! Ti vagytok az én koronám!* (Fil 4,1)

1932-ben a magyarországi evangélikusok *Harangszó* c. lapja tíz osztályba sorolja az adakozó embereket:

1. *A mérges adakozó.* Ad, de csak azért, hogy hagyjanak neki békét, és minél előbb lerázhassa magáról a kérést.
2. *A könnyelmű adakozó.* Ad mindenkinek és mindenre, anélkül, hogy a támogatott cél érdemességéről meggyőződnek.
3. *Az ötletszerű adakozó.* Hol ad, hol nem ad, ahogy éppen a szeszélyes kedve tartja.
4. *A számító adakozó.* Ad, de csak önző haszonlesésből. Adománya révén valami hasznot remél húzni.
5. *A sopánkodó adakozó.* Ad, de közben annyit panaszkodik, hogy az embernek kedve volna az adományt megtoldva visszaadni.
6. *A hiú adakozó.* Ad, hogy nevét másnap olvashassa az újságban.
7. *A féltékeny adakozó.* Ad, mert mi lenne, ha a szomszédja lefőzné.
8. *Az alkalmi adakozó.* Ad, de csak élete fontos fordulóin, vagy ha nagy szerencse éri.
9. *A rendszeres adakozó.* Az adakozás nála rendszer, amely bele van illesztve költségvetésébe. Szép, de azt kell mondanunk, hogy még mindig nem az igazi.
10. *A hálás adakozó.* Ad akkor is, ha nincs feleslege. Ad lemondó önfeláldozással. Ad, mert érzi, hogy sohase adhat annyit, amennyit ő kapott. Tudja, hogy ha mindent odaad, akkor is örökös adósa marad Istennek. *Fillérjén ott ragyog a lelke és szíve hálája.*

Ismerjük azt a bölcs (kínai?) mondást, hogy az éhes embernek ne halat adjunk, hanem tanítsuk meg halászni. Örömmel fedezzük fel a 17. századi egyházi kincsestárunkban ugyanezt: „... a búzáatlan, boratlan helyeket jó, ha ki borral, búzával segíti: de legjobb, midőn az vetésnek s szőlőművelésnek mesterségére tanítja meg”.

Medgyesi Pál: *Doce nos orare, quin et praedicare.* Bártfa 1650.